

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

Střední škola obchodu,
služeb a podnikání
a Vyšší odborná škola

Kněžskodvorská 33/A, 370 04 České Budějovice

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Jméno autora: Mgr. Ladislav Kažimír

Datum vytvoření: 28.04.2013

Číslo DUMu: VY_32_INOVACE_16_Ch_ACH

Ročník: I.

Vzdělávací oblast: Přírodovědné vzdělávání

Vzdělávací obor: Chemie

Tematický okruh: Anorganická chemie

Téma: Rtuť

Metodický list/anotace:

Prezentace je určena pro téma **chemie rtuti** v rozsahu SŠ, pro zopakování základních vlastností, reakcí a výskytu. Průmyslová výroba a využití.

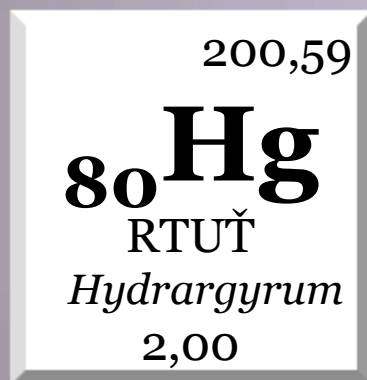
RTUŤ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
¹ H																	² He
³ Li	⁴ Be											⁵ B	⁶ C	⁷ N	⁸ O	⁹ F	¹⁰ Ne
¹¹ Na	¹² Mg											¹³ Al	¹⁴ Si	¹⁵ P	¹⁶ S	¹⁷ Cl	¹⁸ Ar
¹⁹ K	²⁰ Ca	²¹ Sc	²² Ti	²³ V	²⁴ Cr	²⁵ Mn	²⁶ Fe	²⁷ Co	²⁸ Ni	²⁹ Cu	³⁰ Zn	³¹ Ga	³² Ge	³³ As	³⁴ Se	³⁵ Br	³⁶ Kr
³⁷ Rb	³⁸ Sr	³⁹ Y	⁴⁰ Zr	⁴¹ Nb	⁴² Mo	⁴³ Tc	⁴⁴ Ru	⁴⁵ Rh	⁴⁶ Pd	⁴⁷ Ag	⁴⁸ Cd	⁴⁹ In	⁵⁰ Sn	⁵¹ Sb	⁵² Te	⁵³ I	⁵⁴ Xe
⁵⁵ Cs	⁵⁶ Ba	⁵⁷ La*	⁷² Hf	⁷³ Ta	⁷⁴ W	⁷⁵ Re	⁷⁶ Os	⁷⁷ Ir	⁷⁸ Pt	⁷⁹ Au	⁸⁰ Hg	⁸¹ Tl	⁸² Pb	⁸³ Bi	⁸⁴ Po	⁸⁵ At	⁸⁶ Rn
⁸⁷ Fr	⁸⁸ Ra	⁸⁹ Ac**	¹⁰⁴ Rf	¹⁰⁵ Db	¹⁰⁶ Sg	¹⁰⁷ Bh	¹⁰⁸ Hs	¹⁰⁹ Mt	¹¹⁰ Ds	¹¹¹ Rg	¹¹² Cn	¹¹³ Uut	¹¹⁴ Fl	¹¹⁵ Uup	¹¹⁶ Lv	¹¹⁷ Uus	¹¹⁸ Uuo

* Lanthanoidy

** Aktinoidy

⁵⁸ Ce	⁵⁹ Pr	⁶⁰ Nd	⁶¹ Pm	⁶² Sm	⁶³ Eu	⁶⁴ Gd	⁶⁵ Tb	⁶⁶ Dy	⁶⁷ Ho	⁶⁸ Er	⁶⁹ Tm	⁷⁰ Yb	⁷¹ Lu
⁹⁰ Th	⁹¹ Pa	⁹² U	⁹³ Np	⁹⁴ Pu	⁹⁵ Am	⁹⁶ Cm	⁹⁷ Bk	⁹⁸ Cf	⁹⁹ Es	¹⁰⁰ Fm	¹⁰¹ Md	¹⁰² No	¹⁰³ Lr

1400 př. nl.

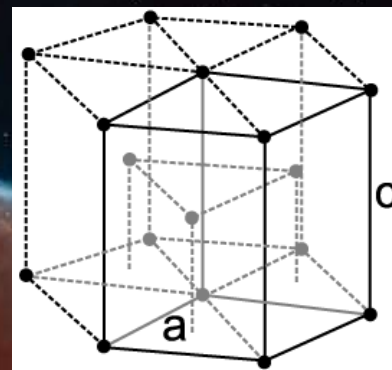
Tento prvek je známý již od starověku.
Není znám konkrétní objevitel.

VLASTNOSTI

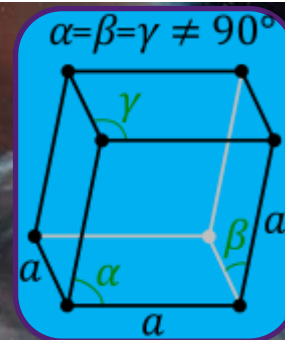
FYZIKÁLNÍ

- ❖ stříbrobílý, velmi lesklý
- ❖ za normální teploty kapalný kov
- ❖ teplota tání $-38,83\text{ }^{\circ}\text{C}$ ($234,32\text{ K}$)
- ❖ teplota varu $+356,73\text{ }^{\circ}\text{C}$ ($629,88\text{ K}$)
- ❖ v tuhém stavu krystaluje v hexagonální nebo trigonální soustavě
- ❖ nápadně těžká
- ❖ dobře vede elektrický proud
- ❖ páry rtuti jsou i v malých dávkách prudce jedovaté

Obr.2

Obr.3

Obr.4

Obr.5

Obr.6 Obr.7

VLASTNOSTI

CHEMICKÉ

- ❖ za normální teploty dobře reaguje se sírou, chlorem
- ❖ s řadou kovů - sodík, draslík, měď, zinek, stříbro, kadmium, cín, zlato, olovo - tvoří slitiny - amalgámy.
- ❖ Dobře se rozpouští ve zředěné kyselině dusičné za vzniku dusičnanu rtuťného.

- ❖ S koncentrovanou kyselinou reaguje za vzniku dusičnanu rtuťnatého.

- ❖ Na suchém vzduchu je rtuť stálá, vlivem vlhkosti se rychle oxidační na HgO.
- ❖ Dvoumocná rtuť naopak tvoří sloučeniny většinou dobře rozpustné a má silný sklon k tvorbě komplexních sloučenin.

VÝSKYT

VOLNÝ

❖ vyskytuje se vzácně ryzí

VÁZANÝ

❖ minerály

➤ cinabarit (rumělka) HgS

➤ livingstonit HgSb_4S_8

➤ montroydit HgO

➤ laffittit AgHgAsS_3

➤ coloradoit HgTe

➤ tiemanit HgSe

➤ grumiplucit HgBi_2S_4

➤ hanawaltit $\text{Hg}_7[\text{Cl},(\text{OH})]_2\text{O}_3$

➤ corderoit $\text{Hg}_3\text{S}_2\text{Cl}_2$

PRŮMYSLOVÁ VÝROBA

- ❑ Výroba rtuti z rumělky spočívá v jejím pražení za přístupu vzduchu.

- ❑ redukce kovovým železem nebo pražení rudy s přísavky oxidu vápenatého

- ❖ Vzniklé rtuťové páry jsou ochlazovány, dochází k jejich kondenzaci a produktem je poměrně velmi čistá kovová rtuť.
- Proces destilace rtuti je i spolehlivým způsobem jejího čištění a rafinace.

POUŽITÍ

❑ měřící a laboratorní přístroje

❑ teploměry

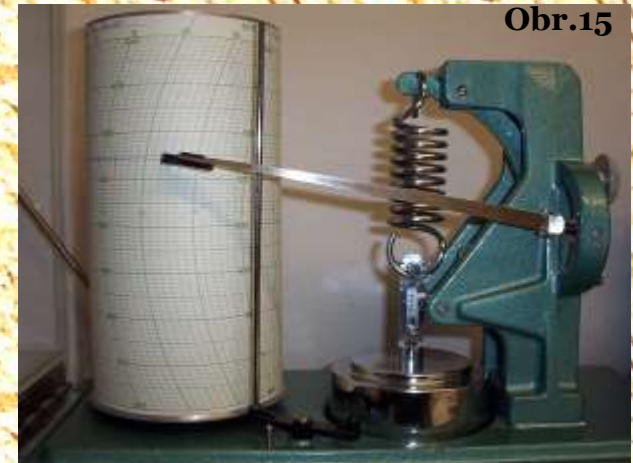
Obr.17

Obr.16

Obr.14

Obr.15

❑ polohové spínače

Obr.18

POUŽITÍ

Obr.19

❑ rtuťové výbojky - páry rtuti - UV záření

➤ solária

➤ kontrola bankovek a kreditních karet

❑ zářivky - UV záření se
v luminoforu naneseném na vnitřním
povrchu mění ve viditelné záření

❑ Polarografie - elektrochemický proces
pro kvalitativní a kvantitativní analýzu chemických
prvků a sloučenin.

Obr.22

Obr.23

Jaroslav Heyrovský
1890 - 1967

Nobelova cena 1959
za chemii

Obr.24

Obr.20

Obr.21

POUŽITÍ

- ❑ Vakcíny proti některým bakteriálním a virovým onemocněním (proti hepatitidě typu B, meningitidě, tetanu, dětské obrně ...).

Obr.25

- ❑ výroba chlóru - elektroda

- ❑ Dentální amalgámy - zubní lékařství jako velmi odolná výplň zubu po odstranění zubního kazu.

Obr.26

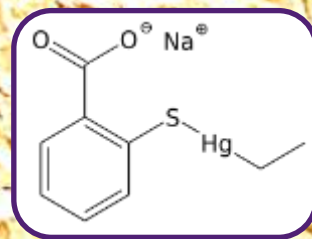
- ❑ Amalgamace zlata při těžbě z rud - zlato prakticky kompletně přejde do kapalného amalgámu. Po oddělení od horniny se rtuť oddestiluje.

POUŽITÍ

❑ thiomersal - používán při výrobě řasenek

Obr.28

Obr.29

Obr.30

❑ výroba zrcadel

Obr.31

Obr.32

Obr.33

Obr.34

❑ Zemědělství používá sloučeniny rtuti jako mořidla na osiva.

Obr.35

Doplňte tabulku pomocí PTP

český název prvku	RTUŤ
latinský název prvku	HYDRARGYRUM
značka prvku	Hg
protonové číslo	80
počet protonů v jádře	80
počet elektronů v obalu	80
číslo skupiny	II.B
číslo periody	6
počet valenčních elektronů	12
počet elektronových vrstev	6
elektronegativita	2,00
atomová hmotnost	201

Citace

- Obr.1** RATINCKX, Josef Leopold. *Soubor: Josef Leopold Ratinckx Der Alchemist.jpg* - *Wikimedia Commons* [online]. [cit. 6.3.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Joseph_Leopold_Ratinckx_Der_Alchemist.jpg
- Obr.2** NASA. *HubbleSite - Picture Album: Hubble Sees a Horsehead of a Different Color* [online]. [cit. 6.4.2013]. Dostupný na WWW: http://hubblesite.org/gallery/album/nebula/pr2013012a/large_web/
- Obr.3** SVETE, Matthias. *Soubor: šestihran blízko packed.png* - *Wikimedia Commons* [online]. [cit. 6.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hexagonal_close_packed.png
- Obr.4** MAYER, Daniel. *Soubor: Rhombohedral.svg* - *Wikimedia Commons* [online]. [cit. 8.4.2013]. Dostupný na WWW: [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bell_of_2005Auferstehungskirche_at_K%C3%B6ln-S%C3%BCrth_\(Cologne\).jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bell_of_2005Auferstehungskirche_at_K%C3%B6ln-S%C3%BCrth_(Cologne).jpg)
- Obr.5** BIONERD. *Soubor: Nalévání tekuté rtuti bionerd.jpg* - *Wikimedia Commons* [online]. [cit. 8.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pouring_liquid_mercury_bionerd.jpg
- Obr.6** TORSTEN HENNING. *Soubor:GHS-pictogram-skull.svg* - *Wikipedie* [online]. [cit. 1.4.2013]. Dostupný na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:GHS-pictogram-skull.svg>
- Obr.7** TORSTEN HENNING. *Soubor:GHS-pictogram-pollu.svg* - *Wikipedie* [online]. [cit. 1.4.2013]. Dostupný na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:GHS-pictogram-pollu.svg>
- Obr.8** NASA. *HubbleSite - Picture Album: Jet in Carina* [online]. [cit. 6.4.2013]. Dostupný na WWW: http://hubblesite.org/gallery/album/nebula/pr2009025e/large_web/
- Obr.9** LAVINSKY, Robert. *Soubor: rumělka-kalcit-227529.jpg* - *Wikimedia Commons* [online]. [cit. 8.4.2013]. Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cinnabar-Calcite-227529.jpg>
- Obr.10** LAVINSKY, Robert. *Soubor: Livingstonite-227689.jpg* - *Wikimedia Commons* [online]. [cit. 8.4.2013]. Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Livingstonite-227689.jpg>
- Obr.11** LAVINSKY, Robert. *Soubor: Montroydite-mf17b.jpg* - *Wikimedia Commons* [online]. [cit. 8.4.2013]. Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Montroydite-mf17b.jpg>
- Obr.12** LAVINSKY, Robert. *Soubor: Coloradoite, pyrit, křemen-338840.jpg* - *Wikimedia Commons* [online]. [cit. 8.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coloradoite,_Pyrite,_Quartz-338840.jpg

Citace

Obr.13 LAVINSKY, Robert. *Soubor: Corderoite-rumělka-226331.jpg - Wikimedia Commons*[online]. [cit. 8.4.2013]. Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Corderoite-Cinnabar-226331.jpg>

Obr.14 AUTOR NEUVEDEN. *Soubor: Barometer.JPG - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 8.4.2013]. Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Barometer.JPG>

Obr.15 WEATHER, Cambridge Bay. *Soubor: Barograph.JPG - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 8.4.2013]. Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Barograph.JPG>

Obr.16 LADAROZAN. *Soubor: Manometr.jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 8.4.2013]. Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Manometr.jpg>

Obr.17 MENCHI. *Soubor: Klinický teploměr 38.7.JPG - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 8.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Clinical_thermometer_38.7.JPG

Obr.18 QURREN. *Soubor: Mercury switch.jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 8.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mercury_switch.jpg

Obr.19 ALCHEMIST-HP. *Soubor: Mercury vybití tube.jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 9.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mercury_discharge_tube.jpg

Obr.20 TRISTANB. *Soubor: 715px-Sunbedoff large.jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 9.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:715px-Sunbedoff_large.jpg

Obr.21 TAUBE, Christian. *Soubor: Leuchtstofflampen-ghtaube050409.jpg - Wikimedia Commons*[online]. [cit. 9.4.2013]. Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Leuchtstofflampen-ghtaube050409.jpg>

Obr.22 FRÜH, Anděl. *Soubor: Polarografie workplace.jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 9.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Polarography_workplace.jpg

Obr.23 ARCHIV ÚFCH J.HEYROVSKÉHO AV ČR, VVI. *Soubor: Heyrovského Jaroslav.jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 9.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Heyrovsky_Jaroslav.jpg

Obr.24 LINDBERG, Erik; JONATHUNDER. *Soubor: Nobel Prize.png - Wikipedia, the free encyclopedia* [online]. [cit. 9.4.2013]. Dostupný na WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Nobel_Prize.png

Citace

Obr.25C ENTRA PRO KONTROLU A PREVENCI NEMOCÍ USA; GATHANY, James. *Soubor: Smallpox vaccine.jpg* - Wikipedia, the free encyclopedia [online]. [cit. 9.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Smallpox_vaccine.jpg

Obr.26 BIRKHOFF, Ulrich. *Soubor: Amalgam.jpg* - Wikimedia Commons [online]. [cit. 9.4.2013]. Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Amalgam.jpg>

Obr.27 APOLLO2005. *Soubor: 250 g Goldbarren.JPG* - Wikimedia Commons [online]. [cit. 9.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:250g_Goldbarren.JPG

Obr.28 BARRIOS, Jorge. *Soubor: Mascara de pestañas.jpg* - Wikimedia Commons [online]. [cit. 9.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mascara_de_pestas%C3%B1as.jpg

Obr.29 MARÍN, Manuel. *Soubor: Oční make-up.jpg* - Wikimedia Commons [online]. [cit. 9.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eye_make-up.jpg

Obr.30 GAVIN, Shane. *Soubor: Řasy a Mascara.jpg* - Wikimedia Commons [online]. [cit. 9.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eyelashes_%26_Mascara.jpg

Obr.31 ČGS. *Soubor: Mirror.jpg* - Wikimedia Commons [online]. [cit. 9.4.2013]. Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mirror.jpg>

Obr.32 ESO. *Soubor: Super-tenké zrcadlo Under Test na ESO.jpg* - Wikimedia Commons [online]. [cit. 9.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Super-thin_Mirror_Under_Test_at_ESO.jpg

Obr.33 HOGERVORST, Gerard. *Soubor: Spiegel.jpg* - Wikimedia Commons [online]. [cit. 9.4.2013]. Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Spiegel.jpg>

Obr.34 SPOLEČNÝ PODNIK SESAR, WIKIMEDIA COMMONS. *Soubor: Větruše, zrcadlové bludiště.jpg* - Wikimedia Commons [online]. [cit. 9.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:V%C4%B9Btru%C5%A1e,_zrcadlov%C3%A9_bludi%C5%A1t%C4%B9B.jpg

Obr.35 FIR0002. *Soubor: Assorted grains.jpg* - Wikimedia Commons [online]. [cit. 9.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Assorted_grains.jpg

Literatura

- Dušek B.; Flemr V.   Chemie pro gymnázia I. (Obecná a anorganická), SPN 2007, ISBN:80-7235-369-1
- Vacík J. a kolektiv   Přehled středoškolské chemie, SPN 1995, ISBN: 80-85937-08-5
- Kotlík B., Růžičková K.   Chemie I. v kostce pro střední školy, Fragment 2002, ISBN: 80-7200-337-2